

20 LET ZAVODA REPUBLIKE SLOVENIJE ZA VARSTVO NARAVE IN 40 LET VARSTVA NARAVE NA DOLENJSKEM

20 YEARS OF THE INSTITUTE OF THE REPUBLIC OF SLOVENIA FOR NATURE CONSERVATION AND 40 YEARS OF NATURE CONSERVATION IN DOLENJSKA

Andrej HUDOKLIN, Nina JANKOVIČ, Barbara KINK, Matej SIMČIČ,
Andreja ŠKEDELJ PETRIČ

1 POGLED V ZGODOVINO VARSTVA NARAVE NA DOLENJSKEM

Varstvo narave na Dolenjskem se ni začelo na prelomu stoletja z ustanovitvijo Zavoda RS za varstvo narave, ampak ima veliko globlje korenine. Pionirsko delo sta opravila legendarna naravoslovca Leopold Hufnagel (1857–1942) in Ferdinand Seidl (1856–1942). Naravovarstveno usmerjeni gozdar Hufnagel, ki je upravljal gozdove kneza Auersperga na Kočevskem, je leta 1892 v načrtu za gospodarjenje z gozdovi predlagal izločitve pragozdov. Tako so nastala naša prva zavarovana območja, predhodniki današnjih naravnih rezervatov, kar je bilo prelomno tudi v evropskem merilu (Hartman, 1992).

Drugi zaslužni mož je vsestranski naravoslovec, Novomeščan Ferdinand Seidl. Kot pobudnika Spomenice Muzejskega društva za Slovenijo leta 1920 ga upravičeno štejemo tudi za začetnika organiziranega varstva narave (Peterlin, 1975). Po upokojitvi se je leta 1915 vrnil v Novo mesto in bil gonilna sila novomeškega planinskega društva. Na njegovo pobudo je bil med drugim z odlokom sreskega načelnika leta 1931 zavarovan studenec Gospodična, kar je edinstven akt o zavarovanju naravne dediščine pri nas v času pred drugo svetovno vojno (Hudoklin, 1994).

Naslednji historični naravovarstveni mejnik so prizadevanja za varstvo reke Krke. Ta segajo v 60. leta prejšnjega stoletja, ko se je z industrializacijo začelo izrazitejše onesnaževanje Krke. Novomeška občina, ki je takrat obsegala večinski del porečja, je leta 1969 na predlog Zavoda za spomeniško varstvo Ljubljana sprejela Odlok o razglasitvi posameznih območij za varovana območja (1969). Že leta 1972 je bil sprejet odločnejši akt – Odlok o varstvu reke Krke, njenih pritokov in bregov (1972). Kljub zadovoljivi zakonski osnovi reke ni bilo moč učinkovito zavarovati pred onesnaženjem in neprimernimi posegi (Hudoklin in Prešeren, 2018).

Zakon o naravni in kulturni dediščini je leta 1981 prinesel tudi obvezno vzpostavitev regionalne službe. Do tedaj je bilo območje jugovzhodne Slovenije pod ingerenco Zavoda za spomeniško varstvo Ljubljana, ki je bil ustanovljen že leta 1957 (Curk in Puc, 1989). Skupščina občine Novo mesto je tako 13. februarja 1980 sprejela sklep o pooblastitvi Zavoda za družbeno planiranje Novo mesto, da opravlja tudi naloge varstva naravne in kulturne dediščine. Aktivnosti s področja varstva je vodil geograf mag. Marjan Ravbar, ki je v okviru

posebne organizacijske enote prevzel tudi ustanovitev samostojne spomeniškovarstvene organizacije. Ta je bil 28. aprila leta 1983 z odlokom občin ustanoviteljev (Brežice, Črnomelj, Metlika, Novo mesto, Trebnje) tudi ustanovljen kot Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Novo mesto. Glavno finančno breme delovanje je prevzelo Ministrstvo za kulturo, delno tudi občine ustanoviteljice, do leta 1989, ko je celotno skrb prevzelo ministrstvo (Dražumerič, 2013).

2 KLJUČNI DOSEŽKI VARSTVA NARAVE NA DOLENJSKEM 1983–2002

2.1 VZPOSTAVITEV INVENTARJA NARAVNE DEDIŠČINE

Začelo se je skorajda iz nič. Iz osrednje enote zavoda smo prejeli manjši paket inventarnih listov, v večji meri jam in objektov, vključenih v Inventar najpomembnejše naravne dediščine Slovenije iz leta 1976. Velika motivacija in zagnano terensko delo sta hitro preseгла začetniške strokovne zadrege in dosjeji dediščinskih enot so naglo rasli. Velik napredek je bil pri popisu drevesne dediščine in izvirov, zbirati so se začeli tudi podatki o habitatih ogroženih rastlinskih in še zlasti živalskih vrst (netopirji, človeška ribica, bela štoklja, čebelar in breguljka). Evidentirali smo tudi oblikovano naravo, predvsem fragmente grajskih parkov in dvoredov, na stranskem tiru pa sta ostali geološka in gozdna dediščina.

2.2 USKLAJEVANJE VEČJIH POSEGOV

Med večjimi posegi, ki so bili s stališča varstva najbolj problematični, so bile gotovo hidromelioracije. Njihov vrhunec se je odvil v 80. letih prejšnjega stoletja. Z obsežnimi regulacijami, izsuševanji ter intenzifikacijo kmetijskih površin so bili v krajinskem, biodiverzitetnem in hidrološkem pogledu močno okrnjeni in degradirani predvsem mokrišča in vodotoki poplavnih ravnin v Mirnski dolini, na Šentjernejskem in Krško-brežiškem polju, ob Sotli in zgornjem toku Lahinje v Beli krajini. Na srečo je nekatere projekte leta 1991 zaustavil moratorij na pobudo stranke Zelenih Slovenije. Zavod se je v postopke vključeval s strokovnimi podlagami in z ureditvenimi pogoji za izdelavo izvedbenih načrtov. Pomembno je dodati, da smo v sistemu izsilili, da so bile s sredstvi investitorjev, večinoma kmetijskih zadrug, plačane tudi predhodne floristične in favnistične inventarizacije območij. To so bili prvi tovrstni popisi žive narave na našem območju, ki so pomembno prispevali k oblikovanju ureditvenih pogojev. Žal je bilo kompromisov in dobrih rešitev za naravo malo, saj se je bilo težko uskladiti že pri rešitvah kozmetične narave, kot so zasaditve, ki na kmetijskih zemljišč niso bile sprejemljive. Velja pa poudariti, da so naravovarstvena prizadevanja obrodila sadove v primeru zgornjega toka Lahinje in Jovsov ob Sotli, kjer hidromelioracije niso bile izvedene, moratorij pa je obvaroval zahodni del Šentjernejskega polja in južni del Mirnske doline.

Drugi obsežnejši poseg v prostor je bila gradnja dolenjskega kraka avtoceste Ljubljana–Obrežje, ki je bila izvedena med letoma 2004 in 2010. S smernicami varstva smo se v izvedbene dokumente začeli vključevati po letu 1987. S stališča varstva narave sta bili izpostavljeni

dve območji: dolina reke Temenice pri Trebnjem ter severno obrobje Krakovskega gozda. Temenica je ostala nedotaknjena s sprejetjem pobočne različice avtoceste, hidrologija Krakovskega gozda pa z izvedbo ustreznih prepustov, pri čemer je bil prezrt vpliv prostega pretakanja površinske vode s severa proti jugu.

Po letu 2005 nas je močno okupirala izgradnja HE na spodnji Savi, predvsem HE Brežice in HE Mokrice, ki je zahtevala veliko usklajevanja in znanja.

3.3 PLANSKO VARSTVO NARAVNE DEDIŠČINE IN NARAVNI PARKI

Prvi večji izziv in hkrati priložnost za izvedbo sistematičnih terenskih pregledov so bile smernice za pripravo prve generacije prostorskih načrtov občin kot prostorskih sestavin srednje- in dolgoročnih družbenih planov. V prostorske načrte tedanjih občin Novo mesto, Trebnje, Brežice, Črnomelj in Metlika so bili tako vključeni prostorsko opredeljena območja varstva narave ter režimi. Tako se je začelo plansko varstvo narave, ki je ob vseh posegih vključevalo tudi strokovne službe.

Slika 1: Kočevski gozdovi na prelomu tisočletja žal niso bili zavarovani v okviru predlaganega Regijskega parka Kočevsko - Kolpa. (Foto: Andrej Hudoklin)

Za javnost najbolj polemičen del dolgoročnega družbenega načrta je bila predvidena razglasitev naravnih parkov: regijskega parka Kočevsko in krajinskih parkov, kot so Gorjanci, Kolpa, zgornja Krka, Otočec, Klevevž in Krakovski gozd, ki so bili celo opredeljeni kot obvezna republiška izhodišča. Že leta 1994 je tedanji zavod zastavil ambiciozno strategijo, da bi postopoma zavarovali okoli 20 % državnega ozemlja. Leta 1999 je prostorski državni načrt predvidel šest regijskih parkov. Eden obsežnejših je bil tudi Kočevsko - Kolpa, kjer smo sodelovali od postopka priprave do končnih javnih obravnjav (Slika 1). Žal zaradi prevladujočega pristopa od zgoraj navzdol, pomankanja politične volje in slabega sodelovanja med ministrstvi tudi na

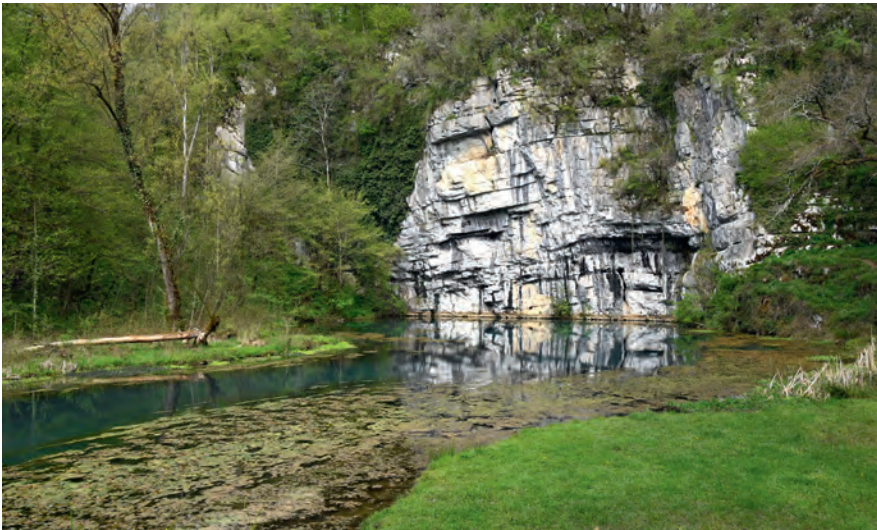
lokalni ravni ni bil sprejet (Ogorelec, 2012). Podobna je bila tudi usoda krajskih parkov na lokalni ravni. Parkovno politiko varstva narave je pred vstopom v Evropsko unijo preglasila tudi priprava omrežja Nature 2000 kot enega najučinkovitejših orodij varstva narave.

2.4 ZAVAROVANJA

Ena temeljnih nalog nekdanjih zavodov je bila priprava strokovnih osnov za zavarovanje izstopajočih dediščinskih enot za kulturne spomenike in naravne znamenitosti. Na lokalni ravni so postopke po predložitvi strokovnih osnov vodile občine (občinske skupščine), ki so bile obvezane tudi zagotavljati nadomestilo za omejitve varstvenih režimov. Prav zaradi zadnjih je bila večina pobud slabo sprejetih, postopki usklajevanj in javnih obravnav na različnih zborih občinskih skupščin so bili običajno dolgotrajni, z lastniki pa neugodni.

Povod za prvo zavarovanje so bile načrtovane hidromelioracije v zgornjem toku Lahinje z izsušitvijo povirnih mokrišč in regulacijskimi ukrepi. Nekaj let trajajoč postopek se je zaključil leta 1988 z razglasitvijo prvega dolenjskega širšega zavarovanega območja – Krajinskega parka Lahinja. Podoba degradiranega hidromelioracijskega območja ob sosednji Podturnščici je takratne občinske svetnike prepričala, kako pomembno je ohranjati značilno belokranjsko kulturno krajino in naravo. Podobni razlogi so prevladali tudi pri odločitvi za zavarovanje mokrotnih travnikov v Jovsih ob reki Sotli za naravni spomenik v občini Brežice leta 1995.

Najkompleksnejši in najdolgotrajnejši je bil postopek razglasitve prek 500 naravnih znamenitosti in nepremičnih kulturnih in zgodovinskih spomenikov v tedanji obsežni občini Novo mesto. Na koncu je bil leta 1992 postopek zaključen z zavarovanjem 43 naravnih spomenikov ter štirih naravnih rezervatov in prav toliko spomenikov oblikovane narave.

Slika 2: Izvir Krupe: ena najbolj prepoznavnih belokranjski naravnih vrednot, habitat endemične jamske školjke, je zavarovana tudi kot naravni spomenik. (Foto: Andrej Hudoklin)

Številne pobude, vezane na razvoj turizma, rekreacije in hidroenergetske izrabe ob rekah Krupa in Kolpa so konec prejšnjega stoletja spodbudile tudi ustrezen naravovarstveni odziv. V sodelovanju z občino Semič je tako leta 1997 prišlo do zavarovanja reke Krupe (Slika 2) kot naravnega spomenika, leta 1998 pa je občina Črnomelj zavarovala skoraj celotno dolino reke Kolpe kot krajinski park. Znotraj parka je bilo opredeljenih 16 naravnih spomenikov, en strogi naravni rezervat in kar 42 kulturnih spomenikov. Zaradi prepoznanega nacionalnega pomena območja je bila leta 2006 na državni ravni sprejeta tudi uredba o zavarovanju Krajinskega parka Kolpa in postavljena parkovna uprava – Javni zavod Krajinski park Kolpa.

3 NOVI ZAGON PO USTANOVITVI ZAVODA RS ZA VARSTVO NARAVE

Ob prelomu tisočletja je bilo treba zaradi približevanja globalni politiki varstva okolja in narave, spodbujene na »svetovnem vrhu« v Riu de Janeiru leta 1992, ter sočasnega približevanja Evropski uniji (Ptičja in Habitatna direktiva) temu primerno nadgraditi tudi zakonodajo in organizacijo varstva slovenske narave. Leta 1999 je bil sprejet Zakon o ohranjanju narave, ki je nadomestil Zakon o naravni in kulturni dediščini, leta 2002 pa je formalno delati začel tudi Zavod RS za varstvo narave. Združil je enote za varstvo narave, ki so delovale v regionalnih Zavodih za varstvo naravne in kulturne dediščine po Sloveniji, in jih povezal v enovito organizacijo.

Tektonski zakonski in organizacijski premiki so bili povod za nov delovni zagon tudi v naši območni enoti. Ekipa se je končno kadrovsko okrepila in se spopadla s ključnimi nalogami, tj. z vzpostavitvijo sistema varstva naravnih vrednot in biotske raznovrstnosti, tako pri varstvu vrst, habitatov in še zlasti omrežja Natura 2000. Ključna novost zadnjega obdobja pa so bili projekti.

3.1 O NARAVNIH VREDNOTAH

Naravne vrednote, nekoč naravna dediščina, so deli narave s posebnimi, z izstopajočimi vrednostnimi lastnostmi. Z njimi definiramo najbolj izjemne, tipične, ohranjene, redke ter pričevalno ali znanstvenoraziskovalno pomembne dele narave. Na območju OE Novo mesto se v celoti ali delno nahaja 2009 naravnih vrednot. Ob prevladujočem kraškem terenu na tem območju ni presenetljivo, da veliko večino (1545 oziroma skoraj 77 %) skupnega števila predstavljajo podzemne jame. Od teh ima 30 jam nadzorovan vstop, preostale so prosto dostopne. Površinske naravne vrednote (464 oziroma 23 %) lahko razdelimo v štiri večje skupine. Hidrološke naravne vrednote (198 oziroma 10 %) zajemajo vodotoke in izvire, izmed katerih izstopajo predvsem večji vodotoki (Krka, Kolpa, Lahinja, Mirna) s pritoki ter številni izviri. Med drevesnimi naravnimi vrednotami (123 oziroma 6 %) najdemo izjemna posamezna drevesa, ki izstopajo po svojih merskih lastnostih, in skupine dreves, ki izstopajo v krajinskem ali ekosistemskem smislu (Slika 3). V skupini naravnih vrednot ekosistemske, zoološke in botanične zvrsti (94 oziroma 5 %) najdemo rastišča in nahajališča ogroženih

ter redkih rastlinskih in živalskih vrst ter območja, ki izstopajo v ekosistemskem pomenu v širšem merilu (npr. Krakovski gozd, Nerajski lugi, gozdni rezervati, kali). Zadnjo skupino tvorijo geomorfološki in geološki naravni pojavi in območja (49 oziroma 2%), ki izstopajo po sestavi, oblikovanosti ali načinu delovanja (lehnjakovi pragovi na Krki, ostenja, nahajališča fosilov in mineralov, udornice ...).

Slika 3: Dob v Malencah. Tod rastejo najdebelejši slovenski hrasti. (Foto: Andrej Hudoklin)

Pri večjih oziroma kompleksnejših naravnih vrednotah se posamezne zvrsti lahko tudi prepletajo in takšna območja običajno izstopajo po svoji redkosti ter pomembnosti. Med te sodijo vodotoki, saj so po eni strani veliki pritiski upravljavcev kmetijskih površin na obrežno vegetacijo, po drugi strani pa mora koncesionar za vzdrževanje vodotokov vzdrževati prevodnost strug. Poleg vodotokov so posebej izpostavljene tudi površine, ki jih človek oziroma družba velikokrat dojema kot manjvredne, to so mokrišča in ekstenzivna travišča. V obeh primerih gre za izjemno pestre habitate, ki v današnjih časih velikih pritiskov na prostor zaslužijo še posebno pozornost.

Praksa kaže, da je mehanizem naravnih vrednot verjetno najprimernejši za varovanje manjših območij, ki po svojih lastnostih izstopajo v lokalnem ali regionalnem merilu. Z redno komunikacijo, ozaveščanjem in občasnimi terenskimi akcijami se trudimo, da pri ljudeh ohranjamo zavest o pomenu naravnih vrednot.

3.2 SPREMLJANJE STANJA OGROŽENIH HABITATOV

Vse pomembnejši del našega rednega dela postajajo tudi spremljanje stanja in aktivnosti, povezane z varstvom ogroženih vrst in habitatov, ki se stopnjujejo po opredelitvi omrežja

Natura 2000. Štorklje spremljamo vse od začetka njihove kolonizacije Dolenjske v letu 1986. Z Elektrom Ljubljana in Elektrom Celje se trudimo zagotavljati gnezdilne podstavke, s Prirodoslovnim muzejem Slovenije pa sodelujemo pri obročkanju. Dolgoletna pozornost je stalno namenjena tudi nekaterim regionalno redkim vrstam, kot so močvirska sklednica, črnočeli srakoper, zatočišča netopirjev, med rastlinami pa močvirska logarica in lepi čveljc. Posebej problematični so hitro spreminjajoči se antropogeni habitati čebelarjev, breguljk in čiger v gramoznicah ob Savi ter kopih kremenčevega peska. Vse od leta 1998 beležimo tudi naseljevanje bobra v porečjih Krke, Sotle, Mirne in Kolpe. V zadnjem obdobju, po zaključku več projektov LIFE, redno spremljamo populacije srednjega detla v Dobravi, kosca v Jovsih, belohrbtega in triprstega detla na Kočevskem ter močvirske sklednice v Beli krajini, aktualna pa so tudi problematična zatočišča netopirjev v več cerkvah.

3.3 OMREŽJA NATURA 2000 NOVI IZZIV ZA DOLENJSKO

Območna enota je bila tvorno vključena v oblikovanje omrežja Natura 2000. Eden najučinkovitejših sistemov varstva narave je pokril kar 31,2 odstotka našega območja z 59 enotami. K temu pripomorejo nekatera obsežna gozdna območja, kot so Kočevsko, Gorjanci, Bohor, Orlica in Krakovski gozd, v veliki meri pa so pokriti tudi naši ključni rečni ekosistemi, kot so Krka, Kolpa in Mirna s pritoki. Trenutno je v pripravi nov program upravljanja, v okviru katerega poskušamo najti čim učinkovitejše rešitve za ohranitev ugodnega stanja najbolj problematičnih območij. Pri tem izstopa varstvo ptic kmetijske krajine na Šentjernejem polju zaradi intenzivnega kmetijstva, v Jovsih ob reki Sotli pa zaradi opuščanja rabe. Podobna je usoda suhih travnikov: v Urbini ob reki Savi je problem intenzivna raba, medtem ko na Gorjancih in Kočevskem zaraščanje. Na plitvem krasu Bele krajine je lokalno zaznano slabšanje kakovosti podzemne vode zaradi vplivov kmetijstva in odsotnosti komunalne infrastrukture, pri čemer je še zlasti občutljiv miniaturni habitat črnega moččila, velik vsega dobre 3 km². Skrbi nas tudi vse slabše stanje kakovosti reke Krke. Težave so pereče zlasti v času nizkih poletnih vodostajev, ko zaradi organske obremenjenosti in povišanih temperatur prihaja do obsežnih poginov bentoških organizmov na čelu z navadnim škržkom v okolici Kostanjevice na Krki. Na Kočevskem se soočamo s težko ustavljivim upadanjem populacij gozdnih kur in detlov, vezanih na večje količine mrtve lesne mase. Vedno znova je aktualna problematika varstva antropogenih zatočišč netopirjev, predvsem v cerkvah, kjer občasno prihaja do zaprtja preletnih odprtih. Rešitve nastalih problemov iščemo v sistemskih rešitvah v sodelovanju z drugimi sektorji (kmetijstvo, gozdarstvo, vodarstvo), lastniki zemljišč, ozaveščanjem javnosti kot tudi prek različnih projektov.

3.4 PROSTORSKO NAČRTOVANJE

S sprejetjem Zakona o urejanju prostora (2002) in kasneje njegovih sprememb ter dopolnitev (zadnje leta 2021) se je intenzivno nadaljevalo že pred desetletji začeto delo na področju prostorskega načrtovanja s sistematičnim vključevanjem službe za varstvo narave v pripravo Naravovarstvenih smernic, najprej za strateške državne in občinske akte ter kasneje za izvedbene akte na obeh ravneh ter za akte rabe naravnih dobrin (vode in mineralnih

surovin). Postopki prostorskega načrtovanja so postali tudi s stališča ohranjanja narave kompleksnejši, obsežnejši in dolgotrajni z uvedbo postopka celovite presoje vplivov na okolje na podlagi Uredbe o okoljskem poročilu in podrobnejšega postopka celovite presoje vplivov izvedbe načrtov na okolje (2005). To je še posebej izrazito za načrte, ki lahko sami ali v povezavi z drugimi pomembno vplivajo na varovana območja in zanje zavod zahteva presojo sprejemljivosti (zavarovana območja in območja Natura 2000). Večino območij z naravovarstvenim statusom tako poskušamo varovati že na načrtovalni ravni.

3.5 PROJEKTNE ZGODBE

Kljub majhnosti območne enote se aktivno vključujemo v prijavljanje k projektom pri različnih evropskih finančnih mehanizmih ter njihovo izvajanje. Prioritetno s projekti naslavljamo ključne naravovarstvene izzive, ki so problematični in kompleksni, potrebujejo celovit pristop s konkretnimi aktivnostmi na terenu in veliko mero komunikacije ter ozaveščanja. Pregled projektov:

- *INTERREG II A (2004–2006): Visokodebelni travniški sadovnjaki kot element ohranjanja biotske raznovrstnosti in estetske vrednosti krajine.* Vključevali smo se v aktivnosti ozaveščanja, izobraževanja in usposabljanja različnih ciljnih skupin v sodelovanju z nosilcem projekta KGZ Novo mesto.
- *LIFE III – Narava: »Natura 2000 v Sloveniji – upravljavski modeli in informacijski sistem« (2005– 2007).* Aktivnosti na pilotnem območju Dobrava - Jovsi so obsegale pripravo načrta upravljanja, zakup starih hrastovih dreves v gozdu Dobrava, izboljšanje hidroloških razmer, ohranjanje vlažnih travnikov v Jovsih, postavitve opazovalnice ob učni mlaki v Jovsih (Slika 4), ureditev informativne sobe v Kapelah, izdajo zloženek in postavitve informacijskih tabel na območju.
- *INTERREG: Viri življenja/Izvori života (2009–2012).* Glavni cilj projekta je bil ohraniti in obnoviti številne vodne vire, ki bi lahko služili kot nadomestni viri pitne vode in prispevali k zagotavljanju ohranjanja naravnega ravnovesja, biotske raznovrstnosti in ugodnemu stanju ogroženih vrst ter habitatnih tipov

Slika 4: Odprtje opazovalnega stolpa v Jovsih, projekt LIFE III 2007. (Foto: Andrej Hudoklin)

na varovanih območjih. Izvedena je bila inventarizacija vodnih virov ter rastlinstva in živalstva. Pripravili smo strategijo upravljanja vodnih virov. Izdali smo več promocijskih izdelkov in izvedli ozaveščevalno/izobraževalne delavnice.

- *LEADER: »Revitalizacija belokranjskih steljnikov« (2009–2012).* Strokovno smo sodelovali pri vseh aktivnostih projekta, predvsem pri pripravi strokovnih izhodišč za potrebe označevanja lokacij in promocijskih materialov, ter se aktivno vključevali v izvedbo animacijskih delavnic. V projektu je bil izveden popis rastlinskih in živalskih vrst, očiščenih je bilo 10 ha steljnikov.
- *LIFE+ narava: »Ohranjanje in upravljanje sladkovodnih mokrišč v Sloveniji – Wetman« (2011–2015).* Cilja projekta sta bila obnova in izboljšanje stanja šestih slovenskih mokrišč, ki so opredeljena tudi kot območja Natura 2000. Na pilotnem območju Gornji kal smo izboljšali stanje treh kalov, ki so življenjski prostor želve močvirske sklednice. Izboljšane so bile hidrološke razmere, odstranjena prekomerna zarast, izboljšane ključne strukture za močvirsko sklednico, razredčene populacije invazivnih rib, pripravljene smernice za sektorske načrte. Akcije na terenu so bile podprte s komunikacijskimi akcijami na nacionalni in lokalni ravni ter s promocijskim materialom.
- *LIFE+ narava: »Ohranjanje območij Natura 2000 Kočevsko – LIFE Kočevsko« (2014–2019).* Glavni cilj projekta je bila izvedba konkretnih naravovarstvenih akcij, s katerimi smo izboljšali habitatne razmere in tako vzpostavili ugodno stanje ohranjenosti za močno ogrožene gozdne ptice (divji petelin, gozdni jereb, belohrbti detel in triprsti detel), edini par orla belorepca na Kočevskem ter izjemno ranljiv podzemni ekosistem s človeško ribico kot glavnim indikatorjem stanja podzemnih voda.
- *LIFE+ narava: »Ohranjanje in upravljanje suhih travišč v Vzhodni Sloveniji – LIFE TO GRASSLANDS« (2015–2020).* Projekt je bil namenjen vzpostavitvi ugodnega stanja in zagotavljanju dolgoročnega ohranjanja suhih travišč ter nanje vezanih rastlinskih in živalskih vrst na štirih območjih v vzhodni Sloveniji, med njimi tudi na Gorjancih. Območja se soočajo s problemi zaraščanja in opuščanja kmetijske rabe na eni strani in s problemom neustrezne (intenzivne) kmetijske rabe na drugi strani.
- *LIFE+ narava: »Reševanje risa v Dinaridih in jugovzhodnih Alpah pred izumrtjem LIFE LINX« (2017–2024).* Osrednji cilj obsežnega projekta je preprečiti izumrtje populacije risa v Dinaridih in jugovzhodnih Alpah s preselitvijo vsaj 14 risov iz Slovaške in Romunije v Slovenijo in na Hrvaško. Predvideni sta dolgoročna ohranitev z vzpostavljanjem široke podpore javnosti in ključnih deležnikov kot tudi izdelava upravljaljskih orodij, temelječih na znanstvenih dognanjih.
- *CLLD: »Predstavitve in varstvo človeške ribice, na primeru črne človeške ribice v Beli krajini – Črna človeška ribica« (2018–2020).* Projekt je bil usmerjen v informiranje javnost o fenomenu črne človeške ribice iz Bele krajine ter zmanjšati njeno lokalno ogroženost. Ključni cilj je bil razvoj nove turistične lokalitete doživljajskega zelenega turizma ob izviru Jelševnik, ki je edina lokacija, kjer je črna podvrsta mogoče opazovati v naravi. Urejena je bila pot do izvira in šotora za opazovanje črne človeške ribice. Na domačiji Zupančič je bila izvedena predstavitve človeške ribice na več interaktivnih interpreta-

cijskih točkah. Vzporedno sta potekala izobraževanje in ozaveščanje javnosti, in sicer naravoslovni dnevi za šolsko mladino, predstavitve za različne ciljne skupine, zloženke in članki ter spletna stran.

Z izvedenimi projekti smo pridobili nova znanja in izkušnje, vzpostavili dobre povezave z deležniki na terenu, izboljšali stanje v naravi, ozaveščali splošno javnost in tudi izobrazili naravovarstveni kader, zato že upiramo pogled v novo finančno perspektivo, ko bi s projektnimi pristopi nadaljevali reševanje ključnih naravovarstvenih izzivov na območju Gorjancev, Kočevskega roga, Krakovskega gozda, reke Krke in Kolpe.

3.6 PREDSTAVITVE ZA JAVNOST

Velik poudarek vseskozi namenjamo različnim oblikam stika z javnostjo. Pohvalimo se lahko s številnimi označitvami naravnih vrednot z informativnimi tablamami v kombinaciji z izdanimi zloženkami in kartami, med katerimi naj izpostavimo kompleksnejša območja, kot so Krakovski gozd, Kočevski rog in Gorjanci, Krajinski park Lahinja, ter naravne spomenike Jovsi, Luknja in Krupa. Tudi na prezentacijo nežive narave nismo pozabili. Pred samostanom Pleterje je iz značilnih kamnin Dolenjske sezidan geološki steber (Slika 5). Geološko-paleontološka dediščina, zastopana z različnimi kamninami in fosili, med katerimi je nekaj tudi redkih, je predstavljena v bogati geološki zbirki na Osnovni šoli Frana Metelka v Škocjanu. Zanimivega paleontološkega materiala, zbranega ob rednem spremljanju stanja na terenu, je še veliko in čaka, da najde mesto v vitrini kakšne nove zbirke.

Slika 5: Geološki steber z razlagalno tablo stoji od leta 2003 na lokaciji parkirišča pred samostanom Pleterje in muzejem na prostem v Pleterjah. Zgrajen je iz značilnih kamnin širše Dolenjske. (Foto: Andreja Škedelj Petrič)

Pogosto izvajamo tudi predavanja, delavnice in vodenje za različne ciljne skupine, največkrat za šole in društva, pri čemer izstopajo nekateri tradicionalni dogodki, kot so Bobrov dan (Slika 6), Poletje v Kočevskem rogu, Noč netopirjev in izobraževanja varuhov gorske narave. Vodimo tudi sprehode po Resslervi poti, Krajinskem parku Lahinja in naravnem spomeniku Jovsi. Veliko tudi objavljamo. Na zavodu sta bili urejeni dve izdaji Dolenjskega zbornika – Seidlov zbornik (1992) in Zbornik Gorjanci (1997), sodelovali smo tudi pri zbornikih Klevevž (2009) ter Narava Bele krajine (2013). Obsežnejše predstavitve naravne dediščine so vključene v knjižni izdaji Krajinski park Lahinja – vodnik (1989) ter Naravna in kulturna dediščina v občini Črnomelj (2018). V Dolenjskem listu imamo že 20 let stalno rubriko Naša naravna dediščina, v kateri je izšlo prek 500 prispevkov.

Slika 6: Sprehodi za javnost ob mednarodnem dnevu bobra so po letu 2015 stalnica. (Foto: Ajda Hudoklin)

4 OBMOČNA ENOTA NOVO MESTO

Geografsko pokriva osrednjo Dolenjsko, Belo krajino in del Posavja. Območje delovanja obsega občine Brežice, Črnomelj, Dolenjske Toplice, Metlika, Mirna, Mirna Peč, Mokronog - Trebelno, Mestno občino Novo mesto, Semič, Straža, Šentjernej, Šentrupert, Škocjan, Šmarješke Toplice, Trebnje in Žužemberk, po letu 2016 pa tudi občini Krško in Kostanjevica na Krki.

Prostori – Območna enota ima svoje prostore od 1. 3. 2005 na Adamičevi ulici 2 v Novem mestu, kjer imamo solidne delovne razmere, in sicer pet pisarn, knjižnico in tajništvo. Pred tem smo delili prostore s sodelavci Zavoda za kulturno dediščino OE Novo mesto na Gradu Grm, Skalického 1 (1994–2005), vse pa se je začelo na Prešernovem trgu v Novem mestu (1983–1994).

Zaposleni – Naravovarstveniki smo bili znotraj spomeniškovarstvene ekipe v skromni kadrovski sestavi. Kmalu po nastanku Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine je bila zaposlena Mira Ivanovič, ki je bila v nadaljevanju tudi vodja skupine. Postopno nam je uspelo okrepiti ekipo, saj so se ji pridružili Andrej Hudoklin (1986), Mitja Simič (1990–2001), Andreja Škedelj Petrič (1996). Po ustanovitvi Zavoda RS za varstvo narave so se ji priključili še Janez Božič (2002–2011), Anita Golobič Prosenjak (2002–2007), Damjan Vrčec (2003–2004 in 2015–2020), ob izvajanju projekta LIFE pa še Mateja Žvikart (2005–2006) in Dušan Klenovšek (2006–2011). Z novimi projekti so prišli še Barbara Kink (2009), Sandra Anzulović (2009), Matej Simčič (2009), Denis Žitnik (2010–2020), Matija Špacapan (april 2016–julij 2016), Klemen Kamenik (2016–2017), Nina Jankovič (2018), Klementina Razpotnik (2020–2021) in Peter Železnik (2021). Z upokojitvijo Mire Ivanovič je vodenje območne enote leta 2014 prevzela biologinja Barbara Kink (Slika 7).

Slika 7: Novomeška ekipa leta 2009. (Foto: Andrej Hudoklin)

5 VIRI

1. Curk, I. in Puc, M., 1989. *Varstvo naše dediščine*. Ljubljana: Zavod SR Slovenije za varstvo naravne in kulturne dediščine.
2. Dražumerič, M., 2013. *Ustanovitev in delovanje Zavoda*. V: Peskar, R. ur. *30 let Zavoda za varstvo kulturne dediščine v Novem mestu – 30 let v dobro dediščine*. Novo mesto: Zavod za varstvo kulturne dediščine, Območna enota Novo mesto. 7–12.
3. Hartman, T., 1992. *Sto let varovanja pragozdov na Slovenskem*. V: Hudoklin, A. ur. *Dolenjski zbornik 1992 – Seidlov zbornik*. Novo mesto: Tiskarna - Dolenjska založba Novo mesto. 109–116.
4. Hudoklin, A., 1994. *Gospodična od bajke do današnjih dni*. Novo mesto: Zeleni Novega mesta.
5. Hudoklin, A. in Prešeren, N., 2018. *Nesporna hrbtnica dolenske narave: živi svet reke Krke*. *Rast*, 29 (1), 21–32.
6. *Odlok o razglasitvi posameznih območij za varovana območja*, 1969. Skupščinski Dolenjski list, št. 21/69.
7. *Odlok o varstvu reke Krke, njenih pritokov in bregov*, 1972. Skupščinski Dolenjski list, št. 21/72.
8. Ogorelec, B., 2012. *Načrtovanje in ustanavljanje novih naravnih parkov v Sloveniji: prvo desetletječasne zaustavitve ustanavljanja regijskega parka Snežnik*. V: Torkar, G. in Anko, B. ur. *Narava kot vrednota*. Ljubljana: Društvo za ohranjanje naravne dediščine Slovenije (DONDES). Dostopno na: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MOP/Dokumenti/Narava/Parki/narava_kot_vrednota_2012.pdf [14. 4. 2022].
9. Peterlin, S., 1975. *Nekaj o zametkih in začetkih varstva narave v Sloveniji*. *Varstvo spomenikov* 20, 75–92.
10. *Uredba o okoljskem poročilu in podrobnejšem postopku celovite presoje vplivov izvedbe planov na okolje*, 2005. Uradni list RS, št. 73/05.
11. *Zakon o urejanju prostora*, 2002. Uradni list RS, št. 110/02.

Andrej HUDOKLIN
Nina JANKOVIČ
Barbara KINK
Matej SIMČIČ
Andreja ŠKEDELJ PETRIČ

Zavod RS za varstvo narave, Območna enota Novo mesto
Adamičeva 2
8000 Novo mesto
zrsvn.oenm@zrsvn.si